A. BOESAK

Gedékoloniseerde menselijkheid Zwarte Theologie en de strijd om mensenrechten

„VERSKRIKLIK" SE DIE LANDDROS . . .

Zo luidt het opschrift van een bericht dat te lezen stond in een Zuid-Afrikaans zondagsblad. De krant weet te melden dat drie blanke mannen een 11-jarige zwarte jongen betrapten toen hij een paar stukjes steenkool van de Zuid-Afrikaanse Spoorwegen wilde stelen. Als straf hebben ze hem met zijn naakte bips op de hete ketel van hun stoomlocomotief gezet. De brandwonden, vier weken na het gebeuren door een arts onderzocht, werden beschreven als van „de ergste graad". De Landdrost vond het hele geval „verschrikkelijk" en „uiterst erg", en deelde vervolgens een straf uit van zes stokslagen de man en een opgeschort vonnis van drie jaar gevangenisstraf . . . Dit Ku Klux Klan-achtige gebeuren klinkt bijna ongelooflijk, en is toch niet zo lang geleden. Om de waarheid te zeggen, dit bericht verscheen in *Rapport* van 16 december 1973.

Nog iets anders. Zwarte vrouwen, die door armoede en werkeloosheid in de „Bantoestans" geen bestaan kunnen vinden, worden gedwongen naar de „blanke" steden te gaan om daar te werken. Bij hun werkcontract aan de West Rand (bij Johannesburg) moeten ze ook nog een ander contract tekenen: dat hun kinderen zich nooit bij hen zullen voegen. (The Star 18-9-'73) Een bezoek van haar kinderen zelfs gedurende de schoolvakantie, kan zulk een moeder haar baan kosten.

Deze verhalen zijn niet geïsoleerd – zwarten weten wel beter. Ze weten ook dat bij elk van zulke berichten de helft nog niet verteld is. Deze verhalen, gruwzaam zoals ze zijn, maken deel uit van de dagelijkse onmenselijkheden, die in het systeem van apartheid ingebakken zitten. Ze zijn deel van de zwarte ervaring. Ze zijn, met de talloze wetten, blijkbaar noodzakelijke elementen van de „Christelijke westerse beschaving", noodzakelijk voor blanke securiteit en overleving. Ze maken deel uit van „nie-blanke selfbeskikking", evenzovele wegwijzers naar de echte rassenvrede.

Ze zijn zelfs meer. Als wij de blanke prediking moeten geloven, zijn al die vernederingen, al deze ontmenselijking de uitgesproken wil van God, heilige ordeningen waaraan mensen niets kunnen veranderen. De blanke is nu eenmaal uitverkoren, heeft nu eenmaal recht op rijkdom, gezondheid, opvoeding en menselijkheid. Hij mag zich een (af)goddelijke status permitteren. De blanke mag, zoals in zoveel andere opzichten, ook op de menselijkheid een bordje plaatsen: „Slegs Blankes". Voor zwarten gelden kennelijk andere kriteria dan die van mens-zijn.
Het was altijd al zo – reeds in 1804 (en vóór die tijd!) toen Nederlanders van Surinaamse slaven konden praten als „deze voorwerpen"[1]) en George Theal, een archivaris van de Kaapkolonie over slavenarbeid en zwarten kon in 1891 schrijven:
„Ze gevoelden zich niet vernederd door dwangarbeid en ook niet omdat zij eraan blootstonden gekocht en verkocht te worden. Ze waren de meest opgeruimde van alle schepselen. Hun toestand te beoordelen door zich te gaan verbeelden wat een Europeaan onder dergelijke omstandigheden zou gevoelen, leidt tot verkeerde gevolgtrekkingen, *want hunne erfelijke opleiding en denkbeelden waren geheel en al verschillend.*" (Cursief van mij, B).[2])
Dat was *toen.*

In Johannesburg werden vorig jaar honderden zwarte kinderen van hun ouders weggehaald en door de regering naar thuislanden gestuurd. Onder een of andere apartheidswet kunnen de ouders, alhoewel gehuwd, toch als ongehuwd worden beschouwd. De heer Coen Kotzé, ambtenaar van Bantoe Administratie: „Zwarte vrouwen wonen het liefst niet bij hun kinderen".[3])

Dat is *nu.* Zo te zien is er in blanke gedachten over zwarte menselijkheid niet veel veranderd. Maar nogmaals, alsof zwarten het niet zouden weten! Wij moeten toch immers iedere dag er mee leren leven? Dezelfde reden – de minachting voor zwarte menselijkheid – ligt ook achter het feit dat Zuid-Afrika zonder te schromen, lippendienst bewijst aan de Verklaring van de rechten van de mens, maar in een vorig jaar verschenen studie van de "International Commission of Jurists" wordt duidelijk en overtuigend aangetoond dat de apartheidsideologie en -praktijk de schending betekent van maar liefst 20 artikelen van de Verklaring! (Een krant weet

mij te melden dat dit stuk inmiddels al weer op de verboden lijst werd geplaatst.)
Zo zit dat blijkbaar. Zwarten hebben geen rechten die een blanke hoeft te respecteren. Dat zit 'm al in de naam. Wij zijn „*niet*-blank". Het mens-zijn zit in „blank" – „niet-blank" duidt op niet-persoon, een negatieve non-entiteit met wie geen rekening gehouden hoeft te worden. Terecht verwerpen zwarten dan ook de aanduiding „niet-blank" zoals trouwens ook de termen „kleurling" en „Bantoe" als verdrukkersterminologie. Wij ontkennen, dat het recht op een menswaardig bestaan een blanke exclusiviteit zou zijn, wij weigeren langer gedefinieerd en begrensd te worden door blanken, met gloeiende zwarte trots komen wij in opstand tegen deze kolonisatie van onze menselijkheid. Wij kunnen niet langer worden opgeofferd aan blanke zelfzucht en hebberigheid, wij zullen niet langer slachtoffer zijn van hun vervreemding.
In die situatie proberen zwarte christenen antwoord te geven op de vragen en eisen, die uit het Evangelie op ons afkomen. Dan wordt duidelijk dat wij niet met blanke vragen, noch met blanke antwoorden kunnen volstaan. Ons theologisch denken moet rekening houden, nee sterker nog, moet opkomen uit, dat wat door de blanke theologie nog nooit serieus is genomen: de zwarte ervaring. Ze hebben het Evangelie voor zichzelf geclaimd, dienstknecht van hun machtswellust gemaakt. God stond altijd onvoorwaardelijk aan hun kant. Hij heeft geen moeite met hun leugens en halve waarheden ("little white lies!"), geen moeite met verdrukking en verkrachting van het recht. Hij reikte, toen het nodig bleek, genadiglijk de goede argumenten voor slavernij aan (Cham) en op apartheid en het „christelijke" Westen rust zelfs zijn onmiskenbare zegen: rijkdom en een lang en voorspoedig leven. (Compleet, met verlenging door transplantatie mocht het nog te kort blijken)
Het is dit christelijke Westen dat, koste wat het kost, tegen het heidendom verdedigd moet worden. Hoe, vragen wij ons af, zal dat hen lukken? Hoe, wanneer het Evangelie zelf een ontkenning is van alles wat deze maatschappij in stand houdt? Tegen welk heidendom strijden zij als hun eigen „christelijkheid" aan het leven moet blijven door vertreding van het recht, gebouwd als het is op zelfzucht, eigenbelang, landroof en moord? Want in de strijd om het land van de Indianen, hebben de christelijke Britse officieren behalve bijbels ook nog in pokkensmetstof gedrenkte

lakens aan Indianen uitgereikt, om hen des te sneller te doen verdwijnen. Bijvoorbeeld om deze houding enigszins nog te kunnen verdedigen, móét men van het wezen van het Evangelie vervreemd zijn. Dit blijkt dan ook telkens. Als God ondanks alle blanke manipulatie toch God blijft en men merkt dat hij met al zijn economische en militaire macht niet aan Gods verterend oordeel ontkomt, en zijn bevrijding toch niet tegen kan houden, komt men in de knel. Men wordt, nu dat men ontdekt dat God niet is wat men dacht (namelijk: blank) en waar men dacht (namelijk: aan zijn kant) uitgeleverd aan de angst en de chantage.
Men wordt gechanteerd door de geschiedenis, want welke rechtgeaarde blanke kan zijn geschiedenis lezen en niet overvallen worden door schuldgevoel? Maar bovendien: de ingeslagen weg lijkt niet meer begaanbaar en de briljante argumenten eens vóór, strijden nu tégen. Het eigen beleid kan niet meer consequent uitgevoerd omdat dan het eigenbelang in het gedrang komt. Het Westen dreigt letterlijk te stikken in de welvaart – veel te laat ontdekt men dat geld en technologie niet alles is.
Ook in Zuid-Afrika durven de blanken apartheid niet consequent door te voeren (zo het al mogelijk ware), omkeren kan niet meer en blijven steken is onmogelijk. Toch is de wereldgeschiedenis onverbiddelijk: de coup in Portugal zal niet zonder gevolg zijn en zwart bewustzijn kan niet tegengehouden worden. De strijd om de dékolonisering van onze menselijkheid gaat onverminderd door.
Hierdoor echter wordt de angst steeds groter en men denkt zich veilig te kunnen stellen door het symbool van zijn angst te onderdrukken – te neutraliseren. De onderdrukking echter roept haat en verbittering op en dat laat zich merken. Op hun beurt roepen ze nog groter angst op. Dit is geen boze cirkel, het is een afgaande spiraal.
En Haman liet een paal maken... Verschrikkelijk. Inderdaad, meneer de Landdrost.

GIJ HEBT GEZIEN! ... GODS GERECHTIGHEID EN MENSENRECHTEN

Het recht om als mens op Gods wereld te leven, zo zeiden we, is niet een blanke recht dat eventueel goedgunstiglijk aan zwarten als „bijzondere voorrecht" gegeven kan worden. Dit is een fundamenteel bijbels feit. Toch schijnen veel blanken (diegenen die macht hebben in ieder geval) te denken dat zwarten moeten leven bij hún gratie. Blanken maken uit wie en

wat we zouden moeten zijn, hoe ons leven zal zijn, waar en hoe we mogen wonen, wie we als vrienden mogen hebben, met wie wij mogen trouwen. Zij maken uit hoe onze opvoeding eruit moet zien, welke schoolopleiding onze kinderen zullen ontvangen, voorzover ze opleiding ontvangen. Zij bepalen de mogelijkheden en de grenzen van ons mens-zijn en daarbij was het kriterium altijd weer hun blanke huidskleur.
Zwarten willen nu aan blanken duidelijk maken dat dat zonde is. Dat wij deze manier van leven niet langer kunnen aanhouden zonder Gods verterende toorn over ons te brengen. Hoe zullen wij dit verzuim goedmaken, dit ontduiken van onze verantwoordelijkheid om ons mens-zijn werkelijkheid te maken? Hoe moet het de Heilige Geest bedroeven dat Gods schepping vernield wordt, tot ding gedegradeerd wordt – dit alles in Gods Naam? Maar hoe moet het Hem bedroeven dat wij dat alles toelaten! Wij willen dus niet – wij hoeven het niet – bedelen voor het recht om als mensen te mogen leven. Geen enkel mens, hoe blank ook, heeft het recht tot ons leven in zijn hand om te geven of niet te geven. „Wij leven" zegt Adam Small, „*niet* bij de gratie van blanken... dat blanken in hun handen ons leven hielden, was zelfs de gedachte van de „beste" onder de blanken... al zal het protest een rol spelen in onze akties in de toekomst, zullen we ons realiseren dat protesteren een vorm van bedelen is, en nogmaals, bedelen zullen we niet. De primaire vorm van expressie zal zijn de manifestatie van onze zwartheid, telkens weer... We zijn er niet voor blanken, *we zijn er*".[4])
De bron van deze zekerheid is niet een of andere blanke belofte of toezegging of (om het modern te houden) noodzakelijke concessie, maar de gerechtigheid Gods. De staat die met enig goed fatsoen wil rekening houden, kan zich niet veroorloven het recht te negeren. De staat die christelijk wil heten, moet zelfs meer oppassen. Er is in de bijbelse boodschap een nauw verband tussen Gods liefde, zijn gerechtigheid en de mensenrechten. Zwarte Theologie houdt eraan vast dat men niet kan praten over Gods liefde zonder ook te praten over zijn gerechtigheid, die hun concrete gestalte vinden in de verhouding van God tot de mensen en de mensen onderling.
Gods liefde tot zijn volk is één en al activiteit, een activiteit die erop gericht is zijn volk recht te doen – tot hun recht te doen komen. Gods liefde voor Israel is nooit een sentimenteel gevoel dat al of niet ergens

op slaat, maar betekent dat Hij hun klacht hoort, dat Hij de wreedheid van hun onderdrukkers ziet. „Ik *ken* hun smarten" (Ex. 3 : 7, 8). Zijn liefde betekent dat Hij de kant kiest vóór zijn volk tégen de onderdrukkende Farao, dat Hij hun verloren zaak tot zijn zaak maakt. Dit één kant kiezen houdt in dat het voor Jahwe onmogelijk wordt de bestaande situaties te laten zoals ze zijn en op een geweldige manier trekt Hij dan ook erop uit om zijn volk te bevrijden.
Wat Hij doet, doet Hij ook niet in het verborgene, maar openlijk, als uitdaging aan de machten en machtigen die menen dat ze Gods gerechtigheid kunnen fnuiken of zijn oordeel kunnen ontkomen. Openlijk, opdat de wereld weet dat Israels God leeft, dat Hij leeft voor zijn volk, dat Jahwe Bevrijder is van de onderdrukte en Strijder voor het recht van de vertrapte.
„Gij hebt gezien, wat Ik de Egyptenaren heb aangedaan, en dat Ik u op arendsvleugelen gedragen heb en tot Mij gebracht heb." (Ex. 19 : 4, 5). Inderdaad, gij hebt gezien, en hoe!
Wij kunnen nu concluderen: Gods gerechtigheid manifesteert zich in zijn bevrijdingshandelen. Daarbij moeten we nog dit zeggen: Gods bevrijding is niet een geïsoleerde daad, een verblindende flits in de geschiedenis waarvan morgen niets meer te merken valt, het is een beweging. Het beweegt door de geschiedenis heen. God manifesteert zich telkens als Strijder voor het recht. Hij is grimmig in zijn gerechtigheid niet alleen tegenover de Farao, die Israel verdrukt, maar ook tegenover de rijken in Israel die hun arme broeders geen recht verschaffen. Zo heeft Israel Hem leren kennen – ernstig, meevoerend (Jesaja), bijtend sarcastisch en woedend (Amos), maar altijd weergaloos in zijn strijd voor zijn miskende kinderen. Zo is Gods gerechtigheid Gods Bevrijding, zijn heil die Hij werkelijkheid wil maken voor de mensen.

Maar wij moeten over deze beweging Gods ook nog wat anders zeggen. Hij beweegt niet alleen zelf, Hij beweegt ook mensen tot het doen van zijn wil, tot het doen van gerechtigheid. Het is niet toevallig dat de tekst die wij zoëven citeerden (Ex. 19 : 4, 5) op de voet wordt gevolgd door Ex. 20: Ik ben de Heer, uw God, die u uit het diensthuis, uit Egypte geleid heb . . . daarom! Dit alles is onmogelijk los te zien van Gods liefde. Als God door Hosea Israels bevrijding in herinnering brengt, legt Hij

zelf het verband: „Toen Israel een kind was, heb Ik het liefgehad, en uit Egypte heb Ik mijn zoon geroepen." (Hosea 11 : 1)
H. M. Kuitert heeft aangetoond dat in de Bijbel „recht", „gerechtigheid", „recht doen" allemaal begrippen zijn die staan binnen het raamwerk van de bondgenootschap.[5]) Om een ware bondgenoot te zijn, moet iemand recht doen. Recht doen betekent zoveel als: de ander tot zijn recht doen komen. Het betekent erkenning geven aan zijn recht aanspraak te maken op gerechtigheid. God bevrijdt niet alleen, Hij bevrijdt ook *tot*. Hij maakt mensen vrij om gerechtigheid te kunnen doen.
Hierin rust het legitieme verlangen van ieder mens om als volle mens te mogen leven. Gods gerechtigheid is de bron van zwarte menselijkheid. Gods onvermoeide ijver voor de bevrijding van zijn geknechte en misdeelde kinderen is inspiratie voor de strijd om bevrijding van zwarten. Onvoorwaardelijk nemen we de bijbelse boodschap serieus, wij *geloven* in de God van de bevrijding. Wij geloven onvoorwaardelijk dat Hij aan de ellendigen recht verschaft, de armen redt, maar de onderdrukker verbrijzelt. (Ps. 72 : 4). Wij weten dat we tot vrijheid geroepen zijn en dat we standvastig moeten zijn in die vrijheid (bevrijding) waarmee Christus ons heeft bevrijd (Gal. 5 : 1). Ware vrijheid is niet een ontvluchten van de wereld en zijn problemen door te doen alsof de enige werkelijke zorg van de christen de hemel zou zijn. Moedeloze zwarten maken zich nogal schuldig hieraan, met actieve aanmoediging van blanke christenen, moeten we zeggen. Ware vrijheid is ook niet (nog zo'n fameuze truc van zwarten) de kunst om te overleven: in de zin van meepraten, meedoen met het systeem onder het mom van „uithalen wat er uit te halen valt" en dan achter hun rug de blanken te spotten, omdat ze zo „dom" zouden zijn. Dit is, behalve gevaarlijk, ook oneerlijk, en oneerlijke mensen zijn allerminst vrij!
Nog minder is die vrijheid een zwarte weergave van blank, bourgeois individualisme. De ware vrije mens is de mens die zich realiseert dat God zelf de grond en garantie van zijn vrijheid is en daarom alle beknotting van de vrijheid als rebellie tegen God beschouwende, neemt hij het op voor de verdrukte en voor de vrijheid. Hij weet dat vrijheid, evenals gerechtigheid en liefde geen toestand is, maar een activiteit, een beweging. Maar, hebben we hierboven gezegd, God bevrijdt tot het doen van gerechtigheid. Alleen ware gerechtigheid kan van mensen *bondgenoten*

maken, want gerechtigheid dient de sjaloom en schept ware gemeenschap. In de situatie waarin wij nu leven, zijn we geen bondgenoten, maar vijanden, wordt geen gerechtigheid gedaan, maar worden wij omgekocht met surrogaten voor gerechtigheid. Broederschap heet: vooral niet de waarheid zeggen en eerlijkheid moet men bekopen met dwang, ostracisme en verbanning. Om door de onechtheden heen te komen tot de kern, de echte, is Zwarte Theologie onontbeerlijk.

DE ZWARTE MESSIAS EN ZWARTE MENSELIJKHEID

Ware liefde en ware gerechtigheid, zo zagen we, laten de menselijkheid tot zijn recht komen. De mens mag *echt* mens zijn. De menselijkheid is daarom zo belangrijk omdat het geen algemeen nietszeggend begrip is die hoe dan ook gevuld kan worden, maar zijn belang vindt in het handelen van God met de mensen. Een handelen, waarin het Christusgebeuren in het middelpunt staat.
Wij belijden dat Jezus Christus de ware God en de ware mens belichaamd heeft. Hij was de mens zoals God de mens wil. In Hem moest het „lijken op God" van de mens een duidelijke beeld krijgen, opdat er voortaan geen misverstand zou zijn over wat God van ons verwacht. Daarmee is niet gezegd hoe God fysiek eruit zou zien, maar: hoe God God is en de mens mens moet zijn. Welnu, Jezus van Nazareth was concreet en levend beeld van God. Israel leerde God kennen in zijn daden, in zijn „omgang" met zijn volk, Jezus was beeld van God in zijn daden, in zijn omgang met de mensen. In zijn omgang met de mensen was Hij de waarachtige weerspiegeling van de handelende God. „Wie Mij (bezig) gezien heeft, heeft de Vader (bezig) gezien" (Joh. 14 : 9).[6])

Wij vragen echter meteen erbij: wat is de betekenis van deze belijdenis voor de zwarte verdrukten van de wereld? Zien wij in Hem die Jezus die ons eeuwen lang is voorgehouden – de sentimentele veldprediker, die alleen maar een boodschap over de hemel en berusting kwam verkondigen? Is Hij werkelijk zo westers als de „beschaving" die Hem claimt? Machteloos tegen de identificatie met hun macht en hun onderdrukking? Die Jezus die duizenden van onze voorouders hebben leren kennen op de plantaties, waar ze als slaven moesten werken? Als Hij dit is, is Hij blank en onaanvaardbaar voor zwarten. De Jezus die de God van de Bijbel

vertegenwoordigde, kan niet dezelfde zijn wiens naam gekerfd stond in de boeg van het Hollandse slavenschip waarin Afrikanen naar hun dood weggevoerd zijn. Nee, voor zwarte christenen, om met James Cone te spreken, is de belijdenis van Jezus Christus als de zwarte Messias de enige echte in onze tijd.[7])
Het beeld dat ons van Jezus in het Nieuwe Testament wordt voorgehouden, verbindt Hem in bijzondere mate aan de zwarte ervaring. Hij was arm, de zoon van arme ouders, die bij zijn besnijdenis niet het door de wet voorgeschreven offer konden brengen omdat hun vermogen niet toereikend was. Ze brachten het offer van de armen: twee tortelduiven. (Lev. 12 : 6—8; Luc. 2 : 21—24). De nederige staat van zijn geboorte heeft Hij zijn leven lang behouden. Hij hoorde tot een arm, bezitloos volk, onderdrukt en zonder rechten in hun eigen land, onderworpen aan talloze dagelijkse vernederingen door de vreemde overheersers. Onder de armen leefde en werkte Hij, uit deze mensen kwamen zijn leerlingen en volgelingen. Hij was solidair met hen, voelde zich thuis bij de "have nots" eerder als bij de "haves". Kennelijk sprak zijn boodschap deze mensen ook aan, Hij wekte hoop en vertrouwen bij hen op – zij voelden zich thuis bij *Hem!* Zijn boodschap heeft dan ook op hen effect gehad; de rijken en bevoorrechten vonden er niets aan.
Hij maakte er geen geheim van dat Hij juist voor deze mensen gekomen is – deze verschoppelingen, deze verachten, de mensen van wie de rijken in de zo bekende rijkmanstermen gesproken zouden kunnen hebben: „Deze mensschen sijn also genaturaliseert, soo wanneer zij in vrijheidt gestelt of lieftallijk gekoesterd werden, soo en willen zij niet deugen en weten haer selfs niet te gouverneren. Maar bijaldien men gedurigh met rottingen in hare lendenen woont en men de selvige 't telkens sonder genade bastonneert, soo heeft men goede diensten van deselfe te verwachten".[8]) Voor zulk soort mensen kwam Jezus, niet voor hen die de geneesheer niet nodig hadden.
Reeds aan het begin van zijn werk maakte Hij duidelijk waar het Hem om ging: „De Geest van de Heer is op Mij, daarom dat Hij Mij gezalfd heeft om aan armen het Evangelie te brengen, Hij heeft Mij gezonden om aan gevangenen vrijlating te verkondigen en aan blinden het gezicht, om verbrokenen heen te zenden in vrijheid, om te verkondigen het aangename jaar van de Heer." (Luc. 4 : 18vv). Dit werkprogram is puur solidariteit.

Jezus, de grote Verdrukte, kwam en koos de zijde van de verdrukten. Hij kwam als de Verlatene, zonder gestalte of aanzien, een Man geslagen met ziekte en vertrouwd met smarten. (Jes. 53) Hij leefde op aarde zoals wij het leven kennen. Hij heeft zich volkomen geïdentificeerd met ons – Hij is de zwarte Messias.
Maar Hij heet toch maar Jezus, zijn nederige staat ten spijt. Bevrijder, Verlosser. Hij bracht aan zijn vertrapte volk een nieuwe boodschap van hoop en bevrijding, Hij leefde hen voor met een hemelse radicaliteit en legde daarmee dynamiet onder de bestaande verhoudingen en "law and order". Ze waren dingen, deze mensen, zonder waarde behalve voorzover ze bruikbaar waren voor de Romeinen – Hij vertelde hen, dat Hij hen liefhad, dat ze meer waard zijn dan vogels en bloemen, al is het zo dat zelfs Salomo in al zijn heerlijkheid niet zoals de bloemen bekleed was. In een land waar de romeinse vuist het hoogste gezag was, bevestigde Hij bevrijdend hun menselijke waardigheid. Jezus kende het „christelijke" sadisme van zijn volgelingen niet. Als Hij met de vrouw die van overspel beschuldigd werd alleen is, laat Hij haar niet in de grond kruipen om haar dankbaarheid te bewijzen. Ze mag meteen haar verantwoordelijkheid aanvaarden: Ga heen en zondig van nu af niet meer!
Hij nam de gewone mensen in bescherming tegen de godsdienstige dwingelandij van de overpriesters en schriftgeleerden: de mens is meer dan de sabbat; de wet staat ten dienste van de menselijkheid; wie zonder zonde is werpe de eerste steen. De politieke tyran en handlanger van de romeinen Herodus, noemt Hij een vos, de gelijkhebberige Farizeeën „gewitte graven, huichelaars, slangen, addergebroed", niet in de laatste plaats omdat ze de huizen der weduwen opeten terwijl ze „voor de schijn" lange gebeden uitspreken, en omdat ze „het gewichtigste" van de tora nalaten: het oordeel en de barmhartigheid en de trouw. (Matt. 23). Radicaal doet Hij de mensen hun bevrijding en menselijkheid aan. Door koninklijk met hen om te gaan roept Hij de mensen op hun mens-zijn waardig te bevestigen en te bekrachtigen.
Deze Jezus hebben we vergeefs gezocht in de prediking van de blanken. De boodschap die wij hoorden was geheel anders. Die boodschap was er een van berusting, van vergoelijking van blanke ongerechtigheid, een boodschap die de blanke altijd onvoorwaardelijk van zijn gelijk verzekert. Men hoeft maar de preken en toespraken rond de zgn. „Geloftedag" in

Zuid-Afrika te lezen om te zien waarom een uitgave van Pro Veritate daarover, spreekt van „Afrikaner-Evangelie".[9])

Ik kan niet nalaten om nog één voorbeeld van „Evangelieverkondiging" aan te halen om te tonen hoe de grond is gelegd voor de kijk op blank-zwart verhoudingen beiden bij blank en zwart. Het voorbeeld is uit een verslag van de nederlandse ds. M. C. Vos, die aan het eind van de 18de eeuw naar Zuid-Afrika emigreerde en nu in zijn verslag vertelt hoe hij de Boeren overhaalde om toch hun slaven in het Evangelie te laten onderrichten:[10])

> „Dat uwe slaven, door onderwijs, niet slechter, maar wel beter moeten worden, is zeer natuurlijk. Laat ik u dit eens zoeken aan uw verstand te brengen. Gij hebt onder uwe slaven, heb ik gemerkt, van onderscheidene natiën. Stel u nu eens voor eenige oogenblikken in de plaats van een hunner, en denk dan op de volgende wijze: Ik ben een arme slaaf, maar niet zoo geboren. Door menschendieven ben ik uit mijn vrije land weggestolen, van mijne lieve ouders, van mijne lieve vrouw of man, van mijne kindertjes, van mijne broeders en zusters; zonder hoop van die een' van allen ooit weder te zien. Ik ben door tirannen naar dit land gesleept, zoodat ik op reis reeds den dood boven het leven zoude gekozen hebben, indien men mij niet in boeijen en ketens gekluisterd had. Hier werd ik als een beest verkocht, ben nu een slaaf, moet alles, tot zelfs het alleronaangenaamste werk doen, dat mij gelast wordt, en doe ik dit niet gewillig, dan slagen geen gebrek.
> „Stel u dit alles nu eens voor eenige oogenblikken voor," aldus nog steeds de dominee aan de Boer, „als *uw* geval te zijn, en zeg mij dan, of gij, in zulk een geval verkeerende, wel lust tot werken zoudt hebben? Zoudt gij niet menigmaal moedeloos, verdrietig, wederstrevig en ongehoorzaam zijn?
> „De man werd aangedaan en zeide: „zoo ver heb ik nooit gedacht: wie weet, tot welke stappen van wanhoop ik vervoerd zoude worden, indien ik in de plaats van zulk een was!"
> „Wel nu", ging ik voort, „laat gij hen nu dom en onkundig, dan komen zulke gedachten van tijd tot tijd bij hen op, en breken somtijds in verschrikkelijke uitersten uit. Maar worden zij naar behooren

onderwezen, dat er een Godsbestuur is, en er niets zonder dat bestuur geschiedt; dat die God een God van orde is; dat, even gelijk zij hunne heeren en vrouwen dienen moeten, zoo ook hunne heeren en vrouwen dienen moeten diegenen, die weder over hen gesteld zijn: zoodat, als zij dit niet doen, zij ook gestraft worden, hetzij aan den lijve, of in hunne beursen. Beduidt men hierbij, dat hetgeen ons kwaad schijnt, menigmaal ten onzen nutte uitloopt; dat indien zij in hun vrije land bij hunne vrienden gebleven waren, zij dan ligtelijk tot hunne dood onkundig van den weg der zaligheid zouden gebleven zijn, en dan bij hunnen dood, om hunne onkunde, voor eeuwig zouden moeten verloren gaan; maar dat zij nu, in een christenland gebracht zijnde, in de gelegenheid zijn, kennis aan den éénigen Zaligmaker te krijgen, die hen voor de eeuwigheid kan en wil gelukkig maken. Indien zij nu dit een en ander beginnen te begrijpen, zoo veranderen de hartgrievende en moedeloze gedachten bij hen zoodanig, dat zij beginnen te denken: is het dus met de zaak gelegen, wel, laat ik dan maar tevreden zijn en mijn werk in gehoorzaamheid en met lust zoeken te doen. „Waarom, (riep de man uit) zijn ons die dingen niet eerder geleerd? Nu moet ik mijne onkunde belijden, en zal niemand meer af- maar wel een ieder aanraden, hunne slaven te laten onderwijzen."

Tot zover deze "white liberal". Vandaag gebruikt men natuurlijk andere argumenten, is men veel meer geraffineerd, maar de kern is onveranderd. Het is de roeping en verantwoordelijkheid van Zwarte Theologie het Evangelie van deze ongewenste blankheid te bevrijden. „Omdat onze zwartheid, en alleen maar onze zwartheid de oorzaak is van de onderdrukking van de zwarte gemeenschap", zegt Cone, „moet de Christologische betekenis van Jezus Christus gevonden worden in zijn zwartheid . . . Nemen we ons uitgangspunt in de historische Jezus, in het Nieuwe Testament afgeschilderd als de grote Verdrukte (The Oppressed One), wat anders, behalve zwartheid, kan ons voldoende vertellen van de betekenis van zijn tegenwoordigheid vandaag? Net als gisteren, heeft Hij de ellende van zijn volk op zich genomen, wordt Hij voor hen alles wat nodig is voor hun bevrijding . . ."[11])
Voor ons is Jezus de Zwarte Messias en de onherroepelijke garantie voor zwarte menselijkheid.

Zwarte Theologie, zo zeiden we, wil dóórbreken tot het echte – het echte mens-zijn. En – wederom – onze menselijkheid ligt in ons zwart geschapenzijn. Wij zullen niet betere verhoudingen tussen zwart en blank krijgen voordat blanken hebben geleerd zwarten als *zwarte mensen* te zien, en hen ten dienste van *deze* mensen te stellen. Wij willen het echter duidelijk stellen: wanneer wij spreken over de bevestiging van onze zwartheid, de affirmatie van onze zwarte geschapenheid, heeft het niets te maken met een gelaten aanvaarden. Het is wat het is: een bevestiging. *Black is beautiful!* Wij spreken over een wedergeboorte, een herschepping, een vernieuwing, een herwaardering van onszelf. Hierbij is in de Zwarte Theologie telkens het woord *zelfliefde* gevallen, meteen door sommigen vertaald als: liefde voor zwart, haat voor blank.

Ik wil hier geen apologie leveren, maar ik wil er dit van zeggen:
Jezus heeft geen wet voorgeschreven toen Hij zijn volgelingen het bevel gaf de naaste lief te hebben „als uzelf". Er is bij ieder mens een waardering voor zichzelf, een verlangen om waardig te mogen leven, een drang tot zelfbescherming. Toch zijn er omstandigheden die zo vernietigend kunnen werken dat zelfs dit fundamentele menselijke element ontbreekt. Mensen kunnen onder druk een diepe verachting voor zichzelf opbouwen. Dit was het lot van zwarte mensen. Slavernij, overheersing, totale afhankelijkheid, rechteloosheid, vreemdelingschap (elders of in eigen land) hebben een verwoestende uitwerking gehad op het geestelijk leven van zwarten. In hun blank gedomineerde maatschappij was blank het toppunt van goed en zwart symbool van alles wat laagstaand is.
In Amerika hebben zwarten de aanval op hun tradities en hun geschiedenis nauwelijks overleefd en in Zuid-Afrika hebben ze geen geschiedenis. Zuid-Afrika „ontstond" eerst in 1652 en de enige tradities die mogen blijven voortbestaan, zijn de „ongevaarlijke". Wat blanken bewust of onbewust over zwarten denken is min of meer bekend. M. L. King vertelde dat in Roget's Thesaurus (Standaard Amerikaans woordenboek) niet minder dan 120 synoniemen voor „zwart" zijn en maar liefst 60 daarvan zijn beledigend. Zwart is „lelijk", „de duivel", „grimmig" enz. Aan de andere kant heeft hetzelfde woordenboek 134 synoniemen voor „blank"-allemaal gunstig. Het Afrikaans/Engelse Groot Woordenboek geeft nog

steeds aan leerlingen in Zuid-Afrika door, dat de correcte vertaling van "black person", „swartnerf", „swartslang" is. Dat laatste als collectief voor "Natives". Ook zwarte kinderen moeten uit dit woordenboek leren dat men het engelse "gentleman" (heer) met „witman" in Afrikaans vertaalt. Als men verder weet dat "gentle" wordt vertaald met „fatsoenlijk, beschaafd, minzaam, deftig" is de betekenis en zijn implicaties helemaal duidelijk. Van Dale zal niet veel beter zijn. Is het dan een wonder (wij praten liever niet over de systematische verering van blank en verachting van zwart door de talloze apartheidswetten in de hand gewerkt) dat zwarten hebben geleerd zichzelf te haten en te verachten?
Zwarten zoeken nu een nieuwe menselijkheid – een gedékoloniseerde menselijkheid, vrij van de besmettelijkheid van blanke verachting. Dit wil niet zeggen dat zwarten blanken onvermijdelijk zullen haten. Alleen, zwarte mensen zullen eenvoudig niet meer een „broederschap" van blanken aanvaarden waarin de ene broeder een slaaf moet zijn en de ander een meester. Wij vinden dit huichelachtigheid en onechtheid en dat dit voor „christelijkheid" door moet gaan onverdraaglijk. Tenminste even ondraaglijk als elk soort van blanke onderdrukking. Blanke waarden zullen niet meer (nooit meer!) gelden als „het hoogste goed". Zwarten zullen niet meer zichzelf haten, al wensende dat ze „blank" mogen worden. Niet langer zullen ze zich definiëren in termen van een ander, maar vanuit hun Neger-achtigheid en hun niet-blankheid zullen ze bewegen naar hun echte zwartheid toe. Hierin zullen ze blanken dwingen zichzelf in hun blankheid te zien en de consequenties ervan voor anderen te beseffen.
Dit is de betekenis van zwarte zelf-liefde. Wij zullen geen blanke „voor de voet" haten, wij haten zijn onderdrukking, zijn knechting van ander. Zolang hij onderdrukker wil zijn, kan hij geen „broeder" zijn. Wij zullen leven zonder apologie, zonder voor ons bestaan excuus te vragen, zonder te bedelen voor wat ons geboorterecht is. Wij zijn er niet op uit blanken te haten, wij willen hen gewoon als mensen behandelen. (Small). Dit is voor zwarten een proces van bekering, een proces waarin wij deel mogen hebben aan Gods schepping, de schepping van een nieuw zwart bestaan. Een proces waarin blanke superioriteit geontmythologiseerd wordt en blank leven gehumaniseerd wordt uit zijn afgoddelijke absurditeit, en zwart leven uit zijn lasterlijke minder-menselijkheid.
Dit betekent dat we het soort ontwikkelingshulp dat moet dienen als

zoethoudertje, als streling van het geweten, waarin symptomen worden bestreden en de werkelijke uitbuiting onaangetast wordt gelaten, behandelen met de verachting die het verdient. Wij zoeken naar echte verhoudingen tussen mensen waarin gerechtigheid niet wordt gelijkgesteld met integratie – het moderne aas in Zuid-Afrika. Wat moeten we met een „integratie" die betekent dat wij „blank" verklaard worden? (Men schroomt niet het ronduit te zeggen.) „Kleurlingen", die niet zo lang geleden "hotnots" waren, worden nu ineens „bruin Afrikaners" en op grond van deze bijzondere kwalificatie mogen wij straks hopen op „burgerrechten".
„Als we daarom apartheid verwerpen, is het voor een veel meer diepgaande reden dan dat we integratie zouden willen. Wij willen niet integratie, wij verwerpen het. Wij willen leven als *mensen,* en als we niet staan op onze zwartheid, zullen we niet overleven in een wereld overvol van blanke nihilisten, vooral niet in dit deel van de wereld waar we met ze moeten leven, onder hen, dicht bij hen."[12] Echte gemeenschap ligt niet in het zoeken of niet zoeken van integratie, maar in het zoeken naar echte menselijkheid. Dit, en de eerlijke verdeling van de macht is van oneindig veel meer belang dan dicht in de buurt van blanken te zijn.
Zwarte Theologie wil de boodschap van de echtheid aan blanken doorgeven. Toekomstige generaties zwarten (en blanken) moeten niet meer van een theologie leren die ook verlengstuk wil zijn van cultureel imperialisme (Alves).

De kerk moet meehelpen door mee te werken aan de bevrijding, aan de beëindiging van de afhankelijkheid. Wij zoeken een kerk die is waar Jezus Christus was: bij de armen en de verdrukten. Zulk een kerk zal weten dat men niet tegelijk van een christelijke kerk en 'n gesegregeerde kerk kan praten. Zo'n kerk (dit betekent de christenen, de gemeenten) zal zich inzetten voor de gerechtigheid op elk vlak. J. Verkuyl spreekt, geheel ad rem, van een jubeljaar: „Eeuwenlang zijn de radicale relaties vergiftigd door exploitatie, overheersing, knechtschap, het gebruiken van andere rassen voor eigenbelang. Daardoor zijn de bezitsverhoudingen, de handelsrelaties, de economische en politieke machtsverhoudingen scheef gegroeid en nog steeds draagt de wereldsamenleving het stempel daarvan. Wij zullen in woord en daad moeten werken aan een re-distributie van de

macht, aan een andere arbeidsverdeling, aan herstel der gerechtigheid."[13])

In dit doen van gerechtigheid vanuit de kerk moet steeds getracht worden de echte vragen te stellen: de echte vragen naar eigen schuld, de werkelijke situatie en nood van de ander, naar eigen verantwoordelijkheid. Wij moeten ons durven te beperken tot het meest dringende, het echte. Het open oog voor wat dringt, maakt het voor de christen moeilijk (zelfs hier in het Westen) om allerlei rompslomp met zijn naastenliefde rond te slepen. Het voorbeeld van de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan gebruikend, zegt Cardonnel in dit verband:

„Het wezenlijke verschil tussen enerzijds de samaritaan, de gewone man, de man uit het volk, de man die verloren loopt in de menigte, en anderzijds de priesters, economen, psychologen en machts- en gezagsdeskundigen ligt hierin dat eerstgenoemde geen religie, leer of nauwkeurige terreinverkenning nodig heeft om lief te kunnen hebben, om te kunnen meeleven, om liefdevol te handelen en solidair te kunnen zijn".[14])

Maar de man uit Samaria kwam in de gelijkenis pas nà de strijd, als alles voorbij is. Dan stelt Cardonnel de echte vraag die de kerk moet stellen: wat gebeurt er als de liefde niet nà, maar tijdens de strijd komt?[15]

Malcolm X, de in 1965 vermoorde zwarte leider uit de Verenigde Staten pleitte er al in 1964 voor van de strijd tegen racisme geen strijd om burgerrechten te maken, maar een strijd om mensenrechten. Het wordt tijd dat de kerken en de oecumenische beweging deze raad opvolgen en de suggestie van Lukas Vischer om een „fonds voor de toepassing van de mensenrechten" te stichten, verdient ernstige aandacht.

Hierbij wil de Zwarte Theologie dienend aanwezig zijn. Het zal duidelijk geworden zijn dat in de knechting van zwarten de blanken zelf jammerlijk onvrij en vervreemd zijn. Zwarte Theologie wil ook opnieuw waarmaken dit wat in de zwarte Afrikaanse gemeenschap heilig was, lang voordat blanken kwamen: de solidariteit, de eerbied voor elkaar en de gemeenschap tussen alle mensen. Eigenlijk is het beangstigend dat, zolang we elkaar kennen, d.w.z. zolang wij het christelijk geloof kennen, dit element zo goed als verdwenen is. Deze gemeenschap ligt niet voor het grijpen, ze ligt aan de andere kant van veel strijd en vertwijfeling. Maar het is niet ongrijpbaar, het is zo werkelijk als Afrika zelf; immers, *Muntu ni munta cifukwa cabanyake* luidt een oer-oud Tumbuka spreekwoord – een mens is slechts mens vanwege anderen, voor anderen. Daar willen wij naar toe.

In de woorden van Ananias Mpunzi: „Hoewel de Zwarte Theologie haar stem richt naar de zwarten, hoopt deze theologie desniettegenstaande, dat blanken horen zullen en behouden worden."

1) Ben van Kaam, Arbeid voor ongelovigen, in: *Je Hoeft Er Niet Geweest te Zijn, apartheid in de praktijk,* Baarn, 1973, 13.
2) Van Kaam, a.w. 8.
3) Pro Veritate, febr. 1973.
4) Blackness vs. Nihilism, in M. Mothlabi *Essays on Black Theology,* Johannesburg 1972, 14—15.
5) H. M. Kuitert, *De Spelers en het Spel,* Ten Have, Baarn 1970[5].
6) Zo terecht Kuitert, a.w. 52.
7) Zie James Cone, *A Black Theology of Liberation,* New York: 1972[5], 203—227. Ook Albert Cleage Jr. *The Black Messiah,* New York: 1969.
8) De Coevorder predikant Johan Picardt over de „Kaffers" in Z.-Afrika, van Kaam, a.w. 11.
9) Beyers Naudé en Roelf Meyer, *Christusfees of Baälfees,* bijlage tot Pro Veritate, 15 dec. 1971.
10) J. T. Bakker schreef hierover in Geref. Weekblad 12 okt. 1973. Bij een vergelijking met een recent stuk van J. D. Vorster over „gesamenlike aanbidding" blijkt hoe het Evangelie nog steeds op dezelfde manier als ideologie gehanteerd wordt.
11) Cone, a.w. 213, 219.
12) Small, a.w. 16.
13) J. Verkuyl, *Enkele Notities over de christelijke antropologische vooronderstellingen in de strijd om raciale gerechtigheid en de consequenties daarvan in deze tijd.* Rondom het Woord, mei 1970, 183.
14) J. Cardonnel, *Van Konservatieve Erfenis naar Revolutionaire Traditie* in: Tijdschrift voor Theologie, spec. nr. Religie van de Toekomst, Toekomst der Religie, 116.
15) a.w. 120.